

KIBRIS MANİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA*

ÖZET

Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, seveda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dördüklü şiirlere mani denir. Maniler daha çok kızlar/kadınlar tarafından söylenir. Kıbrıs Türklerin'deki maniler, Türkiye'de söylenenlerle büyük oranda benzerlik gösterir. Bu manilerin de çoğunluğunu, Türkiye'deki gibi seveda manileri oluşturur. Kıbrıs Türk manilerinde milli konular da yer alır. Maniler, anonim halk şiirleridir, fakat şairlerin de mani denemeleri vardır. Kıbrıs Türklerinden Oğuz Yorgancıoğlu da mani yazarlarından biridir.

Mani sözü Anadolu'da ve muhtelif Türk boylarında farklı şekilde telâffuz edilir. Denizli'de *mana*, *deyişleme*, Urfa'da *meâni* (kadınlar), *hoyrat* (erkekler), Kars'ta *meni*, Erzincan'da *ficek* denilir. Doğu Anadolu'da halk hikâyelerinin icrası sırasında türkülerin bentleri arasında *pişrevî* denilen maniler okunur. Sadeddin Nüzhet ve Mehmed Ferid, maninin eski Türkler arasında var olduğunu, bunların *aradak* ve *aşule*, Anadolu'da *dörtleme* gibi adlarla zikredildiğini belirtmiştir.¹

Türkiye dışında da bilinen mani buralarda farklı kelimelerle yaşatılmaktadır. Azerbeycan'ın mutelif yörelerinde *bayatı*, *mani*, *meni*, *mahnı*, *mahna*, Başkurtlar *şiğir törö*, Gazauzlar *maani*, Irak Türkleri *hoyrat*, *horyat*, *koyrat*, *koryat*, Kırım Türkleri *çmg/çinik/çinig* (Kazan ve Güney Kırım'da *cır*), Özbekler *aşule*, *koşuk*, *törtlik*, Kırgızlar *tört sap*, Kazaklar *aytıspa*, *gayım öleng*, *ölen türü*, Tatarlar *şiğir törü*, Türkmenler *rubayı*, *rubâğı*, Uygurlar *törtlik* ve Yugoslavya Prizren'de yaşayan Türkler de *martifal* derler. Kıbrıs'ta ise Türkiye'de olduğu gibi; *mani* sözü kullanılmaktadır.²

* Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Sivas.

Maniler daha ziyade kızlar/kadınlar tarafından söylenir. Mani söyleme işine Anadolu'nun muhtelif yerlerinde mani yakma, mani düzmek, mani atmak; mani söyleyenlere manici, mani yakıcı, mani düzücü denilir.³

Bütün bu bilgiler ışığında mani için şunları söyleyebiliriz:

Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dörtlük şiirlere mani denir.

Maniyi diğer Türk Halk Şiiri şekillerinden ayıran en önemli fark, kafiye düzeni ile bağımsız dörtlükler halinde söylenişe sahip olmasıdır. Manilerin kafiye düzeni; *a a b a* şeklindedir.

Bilindiği gibi, halk şiirinde yarım kafiye esastır. Kıbrıs'ta söylenen maniler için de durum aynıdır. Mevcut maniler göz önünde tutulduğunda yarım kafiye ile söylenmiş örneklerin yüzde itibarıyla en fazla çoğunluğu ait olduğu görülür. Sözcüleri;

<i>Buyday eğdim düzlere</i>	<i>Hazırlık yabdim gışa</i>
<i>Tiken oldum gözlere</i>	<i>Atı sürdüm yokuşa</i>
<i>İşte ben gidiyorum</i>	<i>Ben göynümü kabdırman</i>
<i>Gıbrız galsın sizlere</i>	<i>Senin gibi sarfoşa⁴</i>

şeklinde yarım kafiye ile ortaya konulmuş örneklerle çok sayıda rastlanır. Bunun yanında *tam kafiye* ile söylenmiş;

<i>Dağlarda meşelerde</i>	<i>Bağ olur bosdan olur</i>
<i>Gülsuyum şişelerde</i>	<i>Güzeller yaman olur</i>
<i>Yarimi eller almış</i>	<i>Ben derdimi annadsam</i>
<i>Ben galdım köşelerde</i>	<i>Bir uzun desdan olur⁵</i>

gibi örneklerle ve nadir de olsa;

<i>Garanfilim gırmızı</i>	<i>Evimiz direg isder</i>
<i>Sevdiğim bir Türk gızı</i>	<i>Gemimiz küreg isder</i>
<i>Türk gızı olmaz ise</i>	<i>Uzagliardan yar seven</i>
<i>Terk ederim Gıbrız'ı</i>	<i>Demirden yüreg isder⁶</i>

şeklindeki *zengin kafiyeli* manilere de rastlanılır.

Diğer taraftan çok az sayıda, başarısız kafiyeyle söylenmiş manilerin var olduğunu da bilmekteyiz. Aşağıdaki maniler bu tip örneklerdendir.

<i>Portakalın yarısı</i>	<i>Dağların ön sesinden</i>
<i>Vurdum düştü yarısı</i>	<i>Uyandım yar sesinden</i>
<i>Sana yalvarmaktan</i>	<i>Yarım keklük ben avcı</i>
<i>Oldu gece yarısı</i>	<i>Giderim beñesinden⁷</i>

Hecenin yedili şekli olan maniler, 4+3 duraklıdır. Yedi heceli şiirlerde durak genellikle bu şekilde olmakla beraber kimi zaman aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere hecenin yedili şekli olan maniler, 4+3 duraklıdır. Yedi heceli 3+2+2, 5+2 yahut bozuk durak olan 3+4 şeklinde söylenmiş maniler de vardır.

<i>Sini üstü şekerim</i>	(4+3)
<i>Üstüne bal dökerim</i>	(4+3)
<i>Kaynanamın kahını</i>	(4+3)
<i>Oğlu için çekerim</i>	(4+3)
<i>Sandığı sıra dizdim</i>	(3+2+2)
<i>Yardan umudum üzdüm</i>	(5+2)
<i>Daha çok sevecektim</i>	(3+4)
<i>Elin dilinden bezdim</i>	(5+2)
<i>Entarım yeşil bezden</i>	(3+2+2)
<i>Ateşin yeğın közden</i>	(3+2+2)
<i>Ben senden ayrılalı</i>	(4+3)
<i>Olmuşum iki gözden</i>	(3+2+2)
<i>Karanfil eker misin</i>	(3+4)
<i>Bal ile şeker misin</i>	(3+4)
<i>Yar bana ittigini</i>	(3+4)
<i>Ahrette çeker misin</i>	(3+4)

Maniler yapılarına göre;

1. Düz Maniler
 2. Kesik / Cınaslı Maniler
 3. Yedekli Maniler
 4. Müstezat Maniler
- olmak üzere dört çeşittir.

Maniler kimi zaman katar maniler olarak icra edilirler. Kıbrıs'ta böyle bir uygulamayı görmekteyiz.

*Karanfilim fes boya
Kes sapını koy suya
Madem bende gönül yok
Ne gelirsin kapıya*

*Karanfili kestip saplı
Koncesi suda saklı
Sensiz geçen günlerim
Hep kalbimde hesaplı*

*Karanfilim mor açtı
Saksılara dolaştı
Sen benimsin ben senin
Falcılar kitap açtı*

*Karanfilim pembeden
Gönül verdim görmeden
Yaktı kavurdu beni
Yar koynuma girmedi⁸*

İncelemeye tabi tuttuğumuz Kıbrıs manileri, Türkiye'de söylenen manilerle büyük oranda benzerlik gösterirler. Bu manilerin de çoğunluğunu Türkiye'de olduğu gibi sevda manileri oluşturmaktadır. Sözleşti;

*Ahurda sarı saman
Aman a beyim aman
Halg dilinden usandım
Nikahımız ne zaman*

*Denizde gara balığ
Oggalıdır oggalığ
İsderim gonaşalım
Aramız galabalık*

*Ah buğdayım buğdayım
Yıkayım kurudayım
Bende gönülün yoğusa
Haber at onudayım*

*Dağlarda olur keklik
Kızlar giyer eteklik
Sen beni sevmiyorsan
Ben de vermem metelik*

*Kadife yanar döner
Sevdiğim beni dener
Bu ateş böyle kalmaz
Elbette birgün söner*

*Garanfilim yayılmaz
Emaline doyulmaz
Senin gibi güzeli
Kim görür de bayılmaz*

*İki çeşme yan yana
Su içdim gana gana
Seni doyuran ana
Olsun bana gaynana*

*Akardım çağlamazdım
Gülerdim ağlamazdım
Bileydim ayrılık var
Sana bel bağlamazdım*

*Kahve piştiği yerde
Telve taşıdığı yerde
Güzel çirkin aranmaz
Gönül düştüğü yerde⁹*

*Karanfil kurutmadım
Yar seni unutmadım
Hatunını çok saydım
Üstüne yar tutmadım¹⁰*

şeklindeki manilerin Anadolu'nun muhtelif yörelerinde söylendiğine de şahit oluruz. Ancak biz burada biraz da Kıbrıs Türkleri'nin milli konularda söylediği manilere ağırlık vermek istiyoruz. Kıbrıslıların ümitleri, bağımsızlık mücadeleleri, çektikleri acılar, kaybettikleri değerli insanlara karşı beslenen duygular, bu manilerde nakış nakış işlenmiştir.

*Çağlar suların sesi
Bu göklerin öfkesi
Süleyman şevket'i aldı
Katil Aşşelya deresi*

*Lefkoşa'da T.M.T.
Gızın adı Emete
Gel yarım sarılalım
Galnahiyum giyamete*

*Kıbrıs'ın meyvasını
Güzellerin hasını
Ada bizim olacak
Ben gördüm rüyasını*

*Kargılığın belinde
Av tüfeği elinde
Mehmet Emin yakıldı
Altmış yedi yılında*

*Zehir vardır aşımda
Hani doktor başımda
Biz doktoru kaybettik
Seksen dördün kışında*

*Ağızları kaparım
Sanma yoldan saparım
Enosis de ne demek
Ben Türklüğe taparım*

*Bahçelerde demetler
Çocuk yerde emekler
Yorgacıs'i sorarsan
Ovada domuz bekler*

*Şubat ayı Mart ayı
Farketmez bayan bayı
Dokuz Mart Altmış dördte
Rum vurdu Kasaba'yı*

*Ne ektik neler biçtik
Yıllar yılı savaştık
Yetmiş beşin yazında
Tümünden kuzeye göçtük*

*Birgün sabah olacak
Yine güneş doğacak
Unutmayın kâfirler
Ada Türk'ün olacak¹¹*

Kıbrıs manileri ile ilgili çalışmalarımıza son vermeden önce bir hususu daha belirtmek istiyorum.

Bilindiği gibi maniler, anonim halk şairleridir. Hal böyleyken, muhtelif devirlerde muhtelif şairlerin mani denemeleri olmuştur. İşte Kıbrıs folkloru hakkında önemli araştırmaları olan ve aynı zamanda güzel şairler yazan Oğuz M. YORGANCIOĞLU da diğer pek çok şair gibi mani denemelerinde bulunmuştur. Aşağıda kaydettiğimiz örnekler bunlardan bazılarıdır.

*Ey Türkoğlu tetik ol
El verisen gider kol
Türkçülük olsun ancak
Yaşantundaki tek yol*

*Oku öğren gerçeği
Taklit etme köçeği
Sen her dilden üstün tut
Ana dilin Türkçeyi¹²*

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. ERGUN, Sadeddin Nüzhet; KAM, M. Ferid. *Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı*, s.149-151.
2. EFENDİYEV, Paşa; *Azerbaycan Şifai Halg Edebiyatı*, Baku, 1992, s.198; KOMİSYON, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Ankara, 1991, s.558-559; GÖKÇEOĞLU, Mustafa; *Tezler ve Sözler I*, Lefkoşa, 1988, s.90.
3. DİZDAROĞLU, Hikmet. *Halk Şiirinde Türler*, Ankara, 1969, s.67.
4. SARACOĞLU, Erdoğan. *Kıbrıs Ağzı*, Ankara, 1992, s.58 ve 63.
5. SARACOĞLU, a.g.e., s.49 ve 63.
6. SARACOĞLU, a.g.e., s.47.
7. GÖKÇEOĞLU, Mustafa. *Tezler ve Sözler II*, Lefkoşa, 1990, s.155.
8. GÖKÇEOĞLU, a.g.e., s.170-173.
9. SARACOĞLU, a.g.e., s.51-61.
10. YORGANCIOĞLU, Oğuz M.. *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Maniler*, Mağusa, 1990.
11. SAKAOĞLU, Saim. *Kıbrıs Manileri*, *Türk Folkloru*, II (24), 7.1981, s.17.
12. YORGANCIOĞLU, Oğuz. *Kıbrıs Türk Toplum Hayatının Manilerdeki Yansıması*, *Erciyes*, XVI (192), 12.1993, s.22-28.
13. YORGANCIOĞLU, Oğuz M.. *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Maniler*, s.99.

A GENERAL VIEW TO THE TURKISH CYPRIOT MANIS

ABSTRACT

Manis are short poems, with seven syllables and independent four hemistiches which with few words one can say many things about every subject but especially about love.

Manis specially are said by girls/women.

The Turkish Cypriot *manis* are similar to the Turkish *manis*. Most of these *manis* are about love like those in Turkey.

In the Turkish Cypriot *manis* we can find subjects concerning national issues too.

Although the *manis* are generally anonymous folk poems, some poets may write *manis* too. Oğuz Yorgancıoğlu is one of the Turkish Cypriot poets who writes *manis*.